

Одилжон Салоҳиддинов

ДОНОЛАР БИСОТИДАН

Андижон 2012 й.

ОДИЛЖОН САЛОҲИДДИНОВ
Тиббиёт фанлари доктори, профессор.

ОДИЛЖОН САЛОҲИДДИНОВ

**ДОНОЛАР
БИСОТИДАН**

АНДИЖОН - 2012 йил

**Ҳикматлар ва донолар
фикрларини тўпловчи:**

**тиббиёт фанлари доктори,
профессор ОДИЛЖОН
САЛОҲИДДИНОВ**

Такризчи:

**Андижон Давлат тиббиёт
институтининг I-УАШТ
кафедраси мудир, тиббиёт
фанлари доктори, профессор
З.С.Салоҳиддинов**

Рисолада асрларнинг садоси, узоқ ўтмиш билан ҳамнафаслик хиссини уйғотувчи мангу чақирик, замонлараро кўприк бўлмиш бир қанча ҳикматлар ва доноларнинг фикрлари келтирилган. Ундан ёш ота-оналар, мактаб, коллеж, академик лицей, институт педагог ва ўқувчи – талабалари унумли фойдаланишлари мумкин

Андижон 2012 й

СЎЗ БОШИ

Ҳаммамизга маълумки, мустақиллик бизга ўз эркимизни, миллий урф-одатларимизни, жаҳон тан олган удум ва кадриятларимизни қайта тиклаш имконини берди. Энди уни мустаҳкамлаш ҳаммизга, бизнинг маънавиятимизга боғлиқ.

Юртбошимиз И.А.Каримов: «Маънавият инсонга она сути, ота намунаси ва аждодларимиз ўғитлари билан сингади» деб бежиз айтмаган.

Ҳалкимиз асрлар давомида жуда катта ҳаётий тажриба тўплаган, шу тажриба мерос сифатида турли воситалар билан келажак авлодларга ўтиб боради. Мақол ва ҳикматлар ана шундай бебаҳо маънавий мерос ҳисобланади.

Ушбу рисолада бир қанча мақоллар, тўртликлар ва ҳикматлар келтирилганки, улар ҳам ақлимиз, ҳам қалбимизга таъсир қилиб, ишимиз ва турмушимизни, феъл – атворимизни, одобимизни, одиллик, меҳр-шафқат, ҳақгўйлик, ҳаллоллик, ота-она ҳурмати, фарзандлар бурчи каби фазилатларимизни, адашиб ёки билиб туриб йўл қўйган камчиликларимизни тиниқ кўзгуда кўрсатгандек намоён этадилар, юксак инсоний мезонлар билан яшашга, турмушда пайдо бўлган муаммоларни ечимини тўғри топишга, ҳаётда тўғри йўлни танлай билишга, нутқни равшан ва таъсирчан қилишга, ёшларни эса комил инсон бўлиб шаклланишига ундайдилар, деган умиддамиз.

Муаллиф.

БОБОЛАР ХИКМАТИ

“Хикматнома” китобида ёзилишича, инсон насли инсон бўлиб, қўли ишга тили сўзга келиб, бир-бири билан муомала қила бошлабди-ки, бу ажиб, чигал, борлиги сирлардан иборат дунёга яшаш дарсини ўқийди ва то шу кунгача бу дарс тугамаган. Энг буюк донишмандлар умрларини илму-фанга бағишлаб, жаҳон кезиб, дунё-дунё китоб ўқиб, оламдан кетар чоғи, мен ҳаётдан ҳеч нарса билмай кетмоқдаман, деганлар. Не ажаб, ҳаёт илмини тугалламоққа нафақат бир инсон умри, балки инсонлар умри етмайди.

Йўл юриб кетаётган инсофли одам беҳосдан чуқурликка тойиб кетса, ўрнидан туриб, этак қоқиб кетавермайди. Мен йиқилдим, бошқалар йиқилмасин, деб чуқурни текислаб қўяди, ё бўлмаса, бирорта таёқни суқиб, қара, деган ишора бўлади. **Боболар хикмати ана ўша таёқдир.**

Одамлар бошқаларни ўйлаб бекилган булоқ кўзини очадилар, дарахт экадилар. Мендан кейин дунёга келувчилар ташналик азобини кўрмасинлар, очликдан, офтоб тигидан қийналмасинлар, дея шундай қиладилар. **Боболар хикмати ана ўша булоқ, ана ўша дарахтдир.**

Одамлар масжид ва мадраса қурадилар, йўл солиб, кўприк қиладилар, меҳмонхоналар тиклайдилар. Улар бу ишларни ўзларидан кейин келувчилар ҳам имонли, илм-маърифатли бўлсинлар, эллар, юртлар ўртасида яхши борди-келдилар бўлсин деб қиладилар. **Боболар хикмати ана ўша йўл, кўприк ва меҳмонхоналардир.**

Хикматли сўзлар, мақолалар биз учун асрларнинг садоси, узоқ ўтмиш билан ҳамнафаслик хиссини уйғотувчи мангу чақирик, замонлараро кўприқдир.

Хикматли сўзлар, мақоллар-номаълум шоирларнинг юрак сатрлари, халқ истеъдодининг масофа билмас шулалари, зулм, ҳақсизлик кўксига санчилувчи адолат тигидир.

Ушбу рисолада бир қанча хикмат ва донолар фикрлари келтирилганки, зеро улар маънавиятимизни бойитишга кўмак бўлар.

ҲИҚМАТ – МЎМИН КИШИНИНГ ЙЎҚОТГАН НАРСАСИДИР

Маълумингизким, одоб-ахлоққа оид хикматлар халқимизнинг севиб ва амал қилиб келаётган маънавий озуқаларидан ҳисобланиб келинади.

Асрлардан буён одамларни тўлқинлантириб келаётган ва одоб-ахлоқнинг гултожлари ҳисобланган ҳадисларда: “Хикмат-бу мўмин кишининг йўқотган нарсасидир” дейилади. Демак, ҳар бир мўмин киши хикмат ўрганишга интилиши, битта хикматни ўрганса, йўқотган нарсасини топгандек қувониши зарур.

Чунончи, шоир айтганидек:

*Гўзаллик дунёси хикмат ичинда,
Лаззатнинг асоси хикмат ичинда,
Бузилган феъл ила айниган хулқнинг,
Энг ўткир давоси хикмат ичинда.*

Хикматларда: “Одоб буюк тождир, уни кийганда, қайга борсанг боравер” дейилади. Одоби одамни табибга қиёслашади, у билан суҳбатлашиш кўнгилдаги ғамни кувади. Бунга ишонишингиз учун сизнинг эътиборингизга бир неча хикматларни ҳавола этамиз.

Бир хикматда айтилишича, кишининг қалбида қуйидаги бўстонлар бўлар экан:

Биринчиси – илм бўстони, иккинчиси – мулоимлик бўстони, учинчиси – ихлос бўстони, тўртинчиси – камтарлик бўстони, бешинчиси – саҳоват бўстони, олтинчиси – ризо бўстони, еттинчиси- умид бўстони!

Савол туғилади: - Бу бўстонларда нималар бўлади?

Киши равақ топай деса, аввало, илм бўстонига киради, у ердаги нодонлик ва жоҳиллик ҳашакларини юлиб ташлайди.

Сўнг мулоимлик бўстонига киради ва бу бўстонда адоват ва ҳасад тиконлари бўлса, уларни юлиб, узокқа отади.

Сўнг ихлос бўстонига киради ва бу бўстонда риё ва бадгумонлик ҳашаклари бўлса, уларни юлиб, бўстонни тозалайди. Сўнг камтарлик бўстонига киради ва бу бўстонда такаббурлик ва мағрурлик ҳашаклари бўлса, уларни ҳам юлиб тозалайди. Ундан сўнг ризо бўстонига киради ва бу бўстонда

манманлик ва қайсарлик тиконлари бўлса, бўстонни улардан холи қилади.

Сўнг умид бўстонига киради ва бу бўстонда умидсизлик ва тушкунлик тиконлари бўлса, уларни юлиб отади. Мана шуларга эришган инсон ўзини бахтиёр сезиши мумкин.

Иккинчи ҳикматда қўшнининг ҳақ ҳуқуқлари тўғрисида гап кетади. Қўшнининг ҳақ-ҳуқуқларига қўшнига ҳеч вақт озор бермаслик ва ҳафа қилмаслик, қўшни касал бўлса ундан хол сўраш, бошига мусибат тушса ёрдам қилиш, ғамли ва шодлик кунларида ғам-шодлигига шерик бўлиш, ундан хато ўтса кечирриш, аҳли аёлига ёмон кўз билан қарамаслик, бирор ёққа кетса уйдан ҳабардор бўлиб туриш, қўшни қарз сўраса имкон бўлса бериб туриш кабилар киради.

Яна бир ҳикмат дўстликка бағишланади:

Доноларнинг айтишича, дўст уч хил бўлади.

Биринчиси: - “Жон дўст” бўлиб, бундай дўст ҳақиқий ҳисобланади ва ўз дўсти учун жонини ҳам аямайди.

Иккинчиси: - “Тил дўст” бўлиб, у расман тилда дўстлик қилади, аммо бошга бирор кулфат тушса ўзини кўрсатмайди.

Учинчиси: - “Мол дўст” бўлиб, бундай дўст еб-ичиш учунгина дўст бўлади. Пулингиз тугаганда эса қорасини кўрсатмайди.

Бирор кимса билан ҳақиқий дўстлик йўлини тутиш ва суҳбатдош бўлишда саккизта ҳақ мавжуд бўлиб, уларга тўла амал қилмоқ лозимдир. Биринчиси мол ҳаққи. Сиз ўз мол-мулкингизга қандай эгалик қилсангиз, уларни сарфлашда қанчалик эркин бўлсангиз, дўстларингизни ҳам худди шундай йўл тутишларига имкон берасиз, дўстларингизнинг ишини ва уларни манфаатини ўз манфаатингиздан юқори қўясиз.

Иккинчиси – нафс ҳақи. Бу шундан иборатки, дўстлар бошига иш тушиб, сиздан нарса ёки ёрдам сўраб келмасдан аввал сиз уларнинг хожатини раво қилишга киришасиз.

Учинчиси – тил ҳақи. Дўстга қаттиқ гапирилмайди, унинг айблари юзига солинмайди, камчилиги одамлардан беркитилади, яхшилиги макталади, ёлгон муомала қилинмайди. Унинг шодлиги ва сурурига сабаб бўладиган ҳақ гаплар гапирилади.

Тўртинчиси ҳақ – аъзолар ҳақи. Унинг жисм аъзоларидан бирор ёмонлик хосил бўлса, уни кечиради. Бирон ишда узр сўраса ҳам, уни кечиради.

Бешинчиси – вафо ҳақи. Бу дўстлик бобидаги сабот, унга улгунча риоя қилишдир. Дўсти ўлгандан кейин эса бу ҳақни уни болаларига ёки дўстларига нисбатан давом эттиришдир.

Олтинчиси – ихлос ҳақи. Бу шундан иборатки, дўст узоқда ёки олдида бўлган пайтлари ҳам бир хилда туради, ўзгармайди, икки ўртада бўлган муҳаббат ва садоқат риоя қилишда заррача нуқсонга йўл қўймайди.

Еттинчиси – йўқлаш ҳақи. Дўстни ўлик ёки тириклигида унинг ўзини ҳам, аёлларини ҳам яхши сўзлар билан тилга олади. Уларга ҳамиша омад тилайди. Ўзига нимаики яхши нарса тиласа, уларга ҳам қўшиб тилайди.

Саккизинчиси – ўзини тия билиш ҳақи. Бунда такаллуфни умуман тарк этади. Ноўрин такаллуфларга йўл қўймайди. Чунки такаллуф носазо иш бўлиб, унинг ўзини ҳам, дўстларини ҳам қийнайди ва ноқулай аҳволга солиб қўяди.

Юқоридаги ҳикматлардан ҳар бир оқил ва оқила инсон ўзи учун ижобий ҳулосалар чиқарса, унинг оиласида тинчлик доимо барқарор бўлиб, умри узок бўлади.

ДОНОЛАР БИСОТИДАН
ОДОБ ВА АҲЛОҚ БОРАСИДА

1. Ерни қаттиқ тепма юраринг бордур,
Эшикни қаттиқ тепма кираринг бордур,
Бировга қилма дилозорлик,
Бир кун қайтиминг оларинг бордур.
2. Кўнгил деганлари мисоли шиша,
Синиб қолмасин у, асра ҳамиша.
3. Ношуқур бўлиш яхши эмас. Сабр қилиб, нафсни тия
билиш керак. Кимки бунга қобил экан, сув сойликни,
ўрдак кўлни топгани каби, хушбахтлик ва саодат
эшиклари унга очилади.
4. Ўз нафсин мағлуб этаолган марддир,
Ғийбатдан узоқроқ кетаолган марддир.
Номард тепиб ўтар йиқилганларни,
Ожизлар кўлин тутаолган марддир.
5. Агар сен бевафо бўлсанг, вафосиз бевафодан қоч!
Вафонинг қимматин билмай, юрувчи норасодан қоч!
Қошинда инчинин мактаб, йўғингда юргувчи нолиб,
Тилига дил эмас пайванд, мунофиқ дилқародан қоч!
6. Яхши одам бўлмоқ эрсанг ҳулқи атворинг тузат!
Тил билан дил синдирувчи баъзи озоринг тузат!
Тан ва жонинг бўлсаки соғ шукрини айлаб бажо,
Ёш чоғингни елга бермай касб ила коринг тузат!
7. Дунёда меҳмонлар дунё талашса,
Хешу акраболар ола қарашса,
Бир-бирига ҳасад нигоҳ қадашса,
Ҳайқиргим келади, шундайин дамлар,
Бағри кенгроқ бўлинг, азиз одамлар!
8. Бўлсангчи агар раҳбар ҳар ишда адолат қил,
Бир хилда насиҳатни тинглашга хўб одат қил.
Қошинга бўлиб муҳтожманд одам келса,
Бор сенда ахир имкон, албатта иноят қил.

9. Насихат ҳақиқий даво, уни ичган одам, ёқимсиз хулқлардан озод бўлади.
10. Ростгўйнинг ҳамиша юзи ёруғ, дили шод бўлади.
11. Чўққига чиқиб, ҳарсангтош қулатиш, бировнинг миннатини кўтаришдан енгилроқдир.
12. Инсон шарафининг ривожини – адаб,
Қадри қимматининг гултожини – адаб.
Балою қазодан омон сақловчи,
Қалқону восита, иложи – адаб.
13. Адаб билан инсон иззат топади,
Обрўю, шарафу хизмат топади.
Адаб соҳибила сўзлашган киши,
Рухига дармону, кувват топади.
14. Хомтакдан ҳар бир ток камолга етур,
Барги ҳаво олиб, шамолга етур.
Хомтак қилинмаса инсон феъли ҳам,
Ғовлаб кетиб, охир заволи етур.
15. Беш дақиқа сабр дилни ёритади, беш дақиқа бесабр кимнингдир дилини оғритади.

ЯХШИЛИК ВА ЁМОНЛИК БОРАСИДА

1. Нечун доно каму, аммо нодон кўп,
Яхши уч-тўрттаю, лекин ёмон кўп.
Тил учида ҳасад бирла “Яхши” деб,
Босган изинг ўлчагучи ҳамон кўп.
2. Тўғрилиқ кўп яхшидир, оламда қинғирлиқ ёмон,
Тарбият бирла тузалмас, бағри тош, кирлиқ ёмон.
Фарқ этиб яхши-ёмонни сўнгра йўлдош айлагил,
Тилда дўсту меҳрибонлиқ, дилда қилвирлиқ ёмон
3. Ёмонлиқ кўрингай фақат “ярқ” этиб,
Яхшилиқ доим ҳам сезилмас балким.
Беш-ўн мунофиқнинг касофати деб,
Ҳижолат тортади баъзида ҳалким.

4. Ёмон ҳам ўтар, яхши ҳам, яхши бил,
Сени яхши ном бирла ёд этсин эл.
5. Ёмонлик бўлса ҳам ҳар қандай инсон,
Тарбия малҳамин сурткин ўша он.
Илонни кўрдингми, бошин силанса,
Заҳридан эл учун бермоқда дармон
6. Заррача яхшилик бежавоб бўлмас,
Ёмонлик ҳам билгин, жазосиз қолмас.
Атрофга қарагин, ҳисоб бўляпти,
Нени қилса инсон шуни кўряпти.
7. Агар ер тинч турсин десангиз, ер устида ҳадеб тўполон
қилманг!
8. Ёшимни сўраманг, яхшилар,
Муҳиммас нечага кирганим.
Сўраманг не эзгу иш қилдим,
Ёшимни сўраманг яхшилар
9. Яшаган йилларнинг ҳисоби,
Бўлаолмас тарози узра тош.
Ҳақиқий инсоннинг қийматин
Ўлчамас, ўлчаолмас асло ёш,
10. Одамнинг энг бахтли вақти – бошқаларга эзгулик қилган
онларидир.
11. Беминнат қилган эзгулик – энг мақбул ва гўзал
эзгуликдир.
12. Мардларнинг ишларин андеша қил,
То тириксан яхши ишни пеша қил.
13. Касални кўриш – суннат, аммо бошида давра қуриб узоқ
ўтириш – бидъатдир
14. Инсоннинг заифи айбни бошқалардан излайди.

КАМТАРЛИК ВА КИБР БОРАСИДА

1. Одамзод курашиб яшар умрбод,
Гоҳ голиб, гоҳ ғамгин, гоҳ мағлуб, гоҳ шод.
Ғолиблик пайтингда кетма ўзингдан,
Мағлублик онда ҳам қайтма сўзингдан.
2. Гарчи шунча мағрур турса ҳам
Пиёлага эгилар чойнак.
Шундай экан манманлик нечун,
Кибру ҳаво нимага керак?
3. Камтарин бўл, хатто бир қадам
Ўтма гурур остонасидан.
Пиёлани инсон шунинг-чун
Ўпар доим пешонасидан.
4. Йўқ нарса ҳам бор бўлур, сен камтар бўлсанг,
Бор нарса ҳам йўқ бўлур, сен манман бўлсанг.
5. Мақтанган панд ейди, камтарин қанд ейди.
6. Доно сира “Мен” демайди, “Биз” дейди,
Яхши одам кичикни ҳам “Сиз” дейди.
Ҳалол одам мол – дунёни ўйламай,
Эл-юрт омон бўлсин, дея ғам ейди.
7. Кишидаги яхши фазилатларни йўқотиб, ёмон
хислатларни юзага чиқарадиган нарса - манманлик ва
баҳилликдир.
8. Мағрурлик – ақлсизлик аломатидир. Кибрланиш,
мағрурланиш инсонни ҳалокатга солади. Гарчи мағрур,
такаббур кишилар бой, мансабдор бўлсаларда, жамият
ўртасида ҳеч қадрлари бўлмайдилар. Уларни кўр-кўрона
ҳурмат қиладилар холос. Охирида бундайлар хорликда,
ёлғизликда яшашга маҳкумдирлар.

9. Ақл белгиси – камтарликдир, мутаффақирлак белгиси эса жим туришликдир.
10. Очкўз, таъмагир одам бой бўлсада, аслида ғарибдир...

МЕҲР ВА ОҚИБАТ БОРАСИДА

1. Муҳтожлик соатларини унутгин, аммо улар ўргатганларини унутма.
2. Қарич ерни талашарди,
Икки кўшни: “Меники” деб
Ерчи кулар: “Эй нодонлар,
Икковинг ҳам меники”, деб
3. “Опа ёки сингилни излаб чиққан ака ёки ука, то манзилга етгунча жаннат боғларида юргандек бўлади”.
4. Дўстлар, яхшиларни авайлаб, асранг,
“Ассалом” деган сўз салмогин сақланг.
Ўлганда юз соат йиглаб тургандан,
Тириклик чоғида бир марта йўқланг.
5. Бир ғариб кўнгилини қилаолсанг шод,
Яхшидир ер юзин қилгандан обод.
Лутфингла бир дилни кул қила олсанг,
Афзалдир юз кулни қилмоқдан озод.
6. Яхшиларни, дўстларим, асрай билинг,
Қадрини, қимматини сақлай билинг.
Ортидан отмангки ғийбат тошини,
Ҳар қачон ўз номингиз оқлай билинг.
7. Дунёда меҳмонлар дунё талашса,
Хешу акроболар ола қарашса,
Бир-бирига ҳасад нигоҳ қадашса,
Ҳайқиргим келади шундайин дамлар:
Бағри кенгрок бўлинг, азиз одамлар!

Тиклансин қайтадан дилдаги имон,
Уйғонсин мудраган покиза виждон.
Лоқайдликка қарши қайнаб турсин қон,
Дийнатли бўлинг, одамлар!

8. Ўзбекман, иншооллоҳ, иймоним бутун,
Тилим қисик эмас башариятдан.
Кимгадир тенгдирман, кимдандир устун,
Зувалам қорилган самимиятдан.
9. Уйга меҳмон келса кулиб чиқ дарров,
Шоду хуррамликка тўлиб чиқ дарров.
Бошингда чарх уриб турсада гамлар,
Меҳмонга бошқача бўлиб чиқ дарров.
10. Мард киши ҳар ишни ҳаёда қилар,
Меҳмонга кулгисин зиёда қилар.
Мансабда бўлса ҳам, отнинг устида,
Шу куни ўзини пиёда қилар.
11. Нур ёғар ҳар хонага келганда меҳмон яхшилар,
Хуш чиройли кутса кимки яхши мезбон яхшилар.
Келгувчи ким бўлмасин хеш-ахрабоми, ёт, бўлак,
Чехранг очиб қарши ол қилмай паришон, яхшилар.
12. Меҳмон келса эшикдан, rischi келар тешикдан
13. Меҳмон келса чоптирар, бор йўғини топтирар.
14. Жамият бўйнига юк бўлган
Юз йилни қилмайман ҳавас.
Одамлар жонига жон бўлиб,
Бир нафас яшашнинг ўзи бас.
15. Кимда гар сахийлик одати йўқдур,
Яхшилик кутмоқнинг хожати йўқдур.

16. Кўнгил деган мамлакатга шоҳ бўл аввал,
Ҳеч бўлмаса битта дўстга тоғ бўл аввал,
Хоҳ шоҳ бўл, хоҳ гадо, хоҳ буюк бўлгин,
Аввал охир шу элингда суюк бўлгин.
17. Химматингни тут баланд эл олдида,
Химматингча мартабанг бўлгай баланд.
18. Кўнгилни равшан эт меҳру вафодан,
Ўғирма юз бурунги ошнодан,
Агар ошнанг фақир бўлса, унутма,
Унга ёрдам этишдан қўлни тортма.
19. Ожизу дардмандларга қил карам,
Токи бўлмагайсан жаҳонда мухтарам.
Сен бу иш бирла агар бўлсанг мудом,
Мақсади аълода тутгайсан мақом.
20. Оқшом ғаниматдир, наҳор ғанимат,
Куй қўшиқ ғаниматдир, ёр-ёр ғанимат.
Дил тафтин дил тортар деган ҳикмат рост,
Бу қисқа дунёда дийдор ғанимат.
21. Элнинг дарди билан куйсагина жон,
Ўша жон эгаси – ҳақиқий инсон.
Нонга бок, тандирга ўзини ёққач,
Уни олқишлайди, ойнаи жаҳон.
22. Давлатинг борида, авжинг зўрида,
Йўқлаб келар хатто бегоналар ҳам.
Давлатинг йўғида, бахтинг шўрида,
Саломинг олмайди девоналар ҳам.

ОТА – ОНА ҲУРМАТИ БОРАСИДА

1. Фарзанднинг яхшиси-дилбанд бўлади,
Отаю-онага бир қанд бўлади.
Ёмони бошингга келтирар бало,
Еганинг аччиқ сўз ва панд бўлади.

2. Она фарзандига меҳрин бермаса,
Ошиқ ёри учун гуллар термаса,
Фарзанд онасини йўқлаб келмаса,
Ҳайқиргим келади шундайин дамлар:
Меҳрлироқ бўлинг, азиз одамлар
3. Юртбошинг даъватига кулоқ сол ўғлон,
Элим деб, юртим деб яшагин сен ҳар он.
Сен мустақиллик сўзин маъносин уққин,
Ўз қўлингдасиз келажак, буюк даврон.
4. Одамзоднинг даврасида табаррук,
Табарруқлар даврасида энг буюк.
Энг буюқлар даврасида энг суюқ,
Онадир ул, онадир ул, онадир...
5. Отага биласиз, онага юрак бўл.
6. Онанинг меҳри ҳам зўр, қаҳри ҳам зўр.
7. Онанинг қандай улуг неъмат эканлигини, онасидан жудо бўлганлар билан суҳбатлашганда биласиз.
8. Ҳақиқий фарзанд ҳар бир соҳада отасининг ҳукмига тобе бўлиши керак.
9. Ота доғи куйдирар, она доғи ўлдирар.
10. Отаси борнинг унуми бор, онаси борнинг тиними бор.
11. Отаси бор отланмас, онаси бор тебранмас.
12. Фарзанд отадан қўрқмасин, отани хурмат қилсин.
13. Отанинг гапини икки қилма, икки дунёнинг куйиб кетади.
14. Исломи: “Жаннат оналарнинг оёқлари остида” деб билган,
она ризосини олган фарзандга тўғри жаннатга киришга ҳуқуқ бергандир.
15. Яхши фарзанд ота-онани вазир этади, ёмон фарзанд разил этади.

16. Эй ўғил, киз! Сен ота-онангни мамнун эта олсанг, дуоларини ола билсанг, улар сенинг жаннатингдир. Агар уларга киё боқа олмасанг, улар сенинг жаҳаннамнинг ҳамдир.
17. Ота-она маъсулиятини фақат ўгиллар ўз зиммасига олади деб, қайда айтилган? Ота-онани асраб-авайлаш, ўгилга ҳам, кизга ҳам бирдай тўтиёдир
18. Айтчи дўстим, ҳаётда қандай бўларди?
Қизлар туғилмаса, она бўлмаса.
Ўзинг ҳам дуёнга қайдан келардинг,
Онанг сени туғиб, катта қилмаса.
19. Ўзинг улғайгандек, кўксинг тоғ этма,
Алла айтган волидангни койитма.
Оқ сут берган онанг дилин оғритма,
Бил, эй фарзанд ота-онанг ганимат.
20. Ўғлим сўрамасман сендан мол-дунё,
Уй ҳам қуриб берма, майли, аломат.
Майли, кўзларимга бўлмагил зиё,
Ёнимда юрсанг бас соғу саломат.
- Майли, кўтармагил мени елкангда,
Қалқон ҳам бўлмагил ёғса маломат.
Бир куни ёстикқа бошим текканда,
Тепамда турсанг бас соғу саломат.
21. Она кечирмаса, мумкин дир, аммо
Ота кечирмаса чора йўқ асло.
Ноқобил ўгилдан душман афзалроқ,
Ота англасайди буни аввалроқ...
22. Шулар ҳаётдан ризоман, чекмадим андух алам,
Шунга боис шу, азизлар, хўб дуо қилган отам.
Қим отасин ва она, хеш-ақрабосин қилса шод,
Мен қафилман унга минг бор, кўрмагай беҳуда ғам.
У вафодорларни доим амрида юрган эдим,
Қўл очиб минг раҳмат айтиб лутф ила қилди карам.
Пандини тинглаб, улар режасида юрган эдим,
Ўтди умрим хўб фаровон, бўлмадим ҳаргизда ғам.

23. Отанинг қарғиши-отилган бир ўқ!
Она қарғишининг ҳам давоси йўқ.
Эй фарзанд, уларнинг дуосини ол!
Яшнаё десанг, қарғиш олишингдан кўрк.
24. Ҳаётда ота-онадан ризо бўлмоқдан, ота-онанинг розилигига
муяссар бўлмоқдан улугроқ савобу – бахт йўқдир.
25. Ота бўлиш осон, оталик қилиш қийин.
26. “Ота-онанинг дуоси пайғамбарлар дуосидан ҳам
афзалроқдир” дейишади.
27. “Ҳаётдан маъно-ю мазмун йўқолар,
Юрак танҳоликнинг куйини чалар.
Байрамлар байрамга ўхшамай қолар,
Агар бу дунёда “аёл” бўлмаса”.
28. Ота онанинг, она эса ҳеч қачон отанинг ўрнини боса
олмайди.

СЎЗЛАШ ОДОБИ БОРАСИДА

1. Бир сўз бор, у эрталабдан бошланур,
Одобнинг боши ҳам – ундан бошланур.
Уни одат қилган етар муродга,
Одат қилмаган-чи, қолар уятга.
2. Омон берди, элга салом қилувчи,
Саломатлик топди, алик олувчи.
Салом бўлди одам тинчига гаров,
Соғлик олар, салом билан қолувчи.
3. Дил меҳригиёси саломим менинг,
Юрагим кимёси саломим менинг.
Ҳақ ёки ноҳақдан кўнгил синганни,
Амар мўмиёси саломим менинг.
4. Оғиз ичидаги тил, қин ичидаги яширинган қиличдир.
5. Тил тезлигидан, қадам тезлиги яхши.

6. Тил борки бол келтиради, тил борки бало келтиради.
7. Ножинс суҳбатидан илондан қочгандай қоч!
8. Гўзал сўзлар фақат амалга оширилгандагина чиройли натижалар беради.
9. Ғазаб – шундай бир оловки, у ўз соҳибини ёндиради. Жавобни юмшоғи ғазабни сўндиради, сўзни қаттиғи эса, одамни ўлдиради.
10. Икки нарса керак вужуд учун, бил:
Биринчиси дилдир, иккинчиси – тил.
Дилни сен меҳр ила шафқатга тўлдир,
Тилни ҳақиқатнинг ўткир тиғи қил.
11. Севдирган ҳам тил, бездирган ҳам тил,
Тўғридан эгрига оздирган ҳам тил.
Тохирнинг дарёга оқизган хатто,
Мажнуни чўл, даштда кездирган ҳам тил.
12. Яхши сўз илонни чиқарармиш индан
Ёмон сўз инсонни чиқарармиш диндан
Қаранг, бир оғизнинг ажиб, хикматин
Гоҳ шакар, гоҳ захар тўкилур ундан.
13. Яхши гапга чиққар илон инидан,
Бад суҳандан яроғ чиққай кинидан.
Яхши сўзлаб ёвни ҳам ўртоқ қилинг,
Белга ҳиммат камарин белбоғ қилинг.
14. Тилдан чиқарма бу ёлғон сўзинг,
Бу ёлғон туфайли қародур юзинг.
Ёру дўстга доим яхшилик ўйла,
Улуғу кичикка боқа бил кула.
15. Оғзига келганини демоқ нодоннинг иши,
Олдига келганини емоқ ҳайвоннинг иши.
16. Сўз – инсон юрагининг калитидир.
17. Ўз тилимизни билмаслик, буюк бобокалонларимизнинг гапларини унутиш – кечирилмас ҳолат, хатто жиноятдир.

18. Бир оғиз ширин сўз айтмоғинг учун,
Пулнинг ҳожати йўқ, сотиб олмассан.
Асло сарф этмассан ортиқча кучинг,
Ва асло отдан тушиб қолмассан.
Бир оғиз ширин сўз айтмоққа фақат,
Кўнгилда иштиёк, истак бўлса бас!
19. Яхши сўз айтиш ҳам савоб.
20. “Тил тинч бўлса, бош саломат бўлади”.
21. Жаҳонда гўёки султон эрур тил,
Қалбларга севинчу, ҳам жон эрур тил.
Ноўрин айтилса, дилинг ранжитиб,
Умрингга заволу зиён эрур тил.

АЗИЗ КИТОБХОН!

Сиз ҳикматлар, донолар фикрлари, мақоллар билан танишдингиз. Улар сизнинг маънавиятингизни бойитишга озгина бўлса ҳам ёрдам берганига шубҳам йўқ. Шунини айтиб ўтишни лозим топдимки, сўнги пайтларда ота – оналар томонидан кўп ҳолларда фарзандларига тез айтишлар, топишмоқлар айтилмаётганлиги, мақоллар, ҳикматларнинг магзини чақиш ўргатилмаётгани, балки ёшларимизда фикрлаш, ўйлаш, мулоҳаза қилиш қобилиятини сўндириб бораётгандир. Бугун ёшлар учун мулоҳаза қилишдан кўра, тақлид ҳилиш осонроқ бўлиб бормоқда.

Ноқонуний йўллар билан юртимизга кириб келаётган видеолавҳалар, клиплар, интернетдаги лавҳалар таъсирида ёшларимиз ўз ҳаётларига янгидан – янги одатларни олиб киришмоқдалар. Бу одатларнинг қай бири улар ҳаётини мазмунли қилади, қай бири бахтсизлик сари етаклайди, буни ҳаётнинг аччиқ – чучугини тотган катталар ёшларга эринмай тушунтиришлари керак.

Ўзгаларнинг сийқаси чиқиб кетган удумларига хавас қилгандан кўра, ўзимизнинг миллий удумларимизни асраб – авайлаб, ёшларга доимо уқтирайлик. Булар ҳикматларда, донолар фикрларида, мақолларда ўз аксини топган.

МУНДАРИЖА

1	БОБОЛАР ҲИКМАТИ.....	4
2	ҲИКМАТ – МЎМИН КИШИНИНГ ЙЎҚОТГАН НАРСАСИДИР.....	5
3	ОДОБ ВА АҲЛОҚ БОРАСИДА.....	8
4	ЯХШИЛИК ВА ЁМОНЛИК БОРАСИДА.....	9
5	КАМТАРЛИК ВА КИБР БОРАСИДА.....	11
6	МЕҲР ВА ОҚИБАТ БОРАСИДА.....	12
7	ОТА – ОНА ҲУРМАТИ БОРАСИДА.....	14
8	СЎЗЛАШ ОДОБИ БОРАСИДА.....	17

ОДИЛЖОН САЛОҲИДДИНОВ

ДОНОЛАР БИСОТИДАН

Мухаррир: З. С. Салоҳиддинов.

Техник муҳаррир: Ш Раҳматов

Дизайнер: М. Якубова.

«Times New Roman» гарнитураси.Офсет

коғози. Офсет усулида чоп этилди.

Шартли босма табағи 7.